

Last not least! 'Εξελέξαμεν τὴν Πορκίαν ὡς στέγασμα καὶ κορωνίδαν τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης (ἦν ἕνεκα τῶν στενῶν τοῦ «'Απόλλωνος» ὁρίων ἡναγκάσθημεν νὰ περικόψωμεν, ἐπιφυλασσόμενοι ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ πλείοτερον νὰ ἐκτείνωμεν), διότι οὐδόλως ἀποκρύπτομεν τὴν ἀμέριστον ἡμῶν συμπάθειαν πρὸς τὰς φαιδράς τῆς Θολείας ἱερείας, ἃς προτιμῶμεν τῶν τραγικῶν ἡρώιδων.

Τελευτῶντες τὴν μελέτην ταύτην, αἰτοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν ἀδρῶν ἀναγνωστῶν μας, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν ἐπαρουσιάζαμεν, ὡς ἐν τῷ προλόγῳ ἡμῶν ὑπεσχέθημεν, τὰς πλείστας ἀν' οὐχὶ πάσας τὰς ἀθανάτους ἡρώιδας τοῦ σαικιοσπηρείου δράματος. Ἄλλ' ἔστωσαν βέβαιαι, ὅτι ἐὰν δὲν ἐγνώρισαν τὰς βασιλίδας τοῦ ἱστορικοῦ λεγομένου σαικιοσπηρείου δράματος, ὡς τὴν Μαργαρίταν, τὴν Κλεοπάτραν, τὴν Ἄνναν Γρέϋ, τὴν ἐξ Ἀρχωνίας Αἰκατερίνην καὶ τὰς λοιπὰς ἱστορικὰς ἡγεμονίδας, ἤλθον οὐχ ἥττον εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἐκλεκτῆς καὶ ἀκτινοβόλου ἐκείνης πλειάδος τῶν ἡρώιδων, ἐκτὸς τῆς Λαίδης Μάκβεθ, αἵτινες δικαίως θεωροῦνται παρ' ὅλων τῶν αἰσθητικῶν ἀπὸ τοῦ Schelling μέχρι τοῦ Taine ὡς οἱ ἐπὶ τὰ μεγαλειότεροι ἀστέρες τοῦ σαικιοσπηρείου στερεώματος.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τῶν ὁκτὼ τούτων ἡρώιδων νομίζομεν ὅτι εὐσταθῶς ὑπεστηρίξαμεν τὰς δύο ἡμῶν αἰσθητικὰς θέσεις, ἃς ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης διεγρῄψαμεν, ἥτοι περὶ τῆς ἐσωτερικῆς συγγενείας ὁλῶν σχεδὸν τῶν σαικιοσπειῶν γυναικῶν, ὡς καὶ περὶ τῆς εὐγενεῖς ἰδέας ἣν ὁ μῦθος ποιητὴς ὁλῶν τῶν αἰῶνων ἔχει περὶ τῆς Γυναικός.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν πρώτην οὐδόλως ἀποκρύπτομεν ὅτι λίαν δυσχερὲς ἦτο τὸ ἐγχεῖν καὶ τοὺς ἐξελέξαμεν τὸ ἀπαιμωμένον, οὕτως εἰπεῖν, σύστημα, ἐξετάσαντες ἐκαστὴν ἡρώίδα ἀποκεχωρισμένην πάσης ἄλλης, καὶ οὐχὶ καθ' ὁμάδας καὶ κύκλους, καίτοι δὲν ἀμφισβόλλομεν ὅτι οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν παρετήρησαν τὸν κατὰ ζεύγη παραλληλισμὸν τῶν σαικιοσπειῶν ἡρώιδων, τῆς Μιράνδας μετὰ τῆς Ἰουλίαις, τῆς Κορδηλίας μετὰ τῆς Ὀφελίας, τῆς Δυσδαίμονας μετὰ τῆς Ἰμογῆνης. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δευτέραν ἡμῶν θέσιν, ἥτοι περὶ τῆς εὐγενεῖς ἰδέας ἣν ἔχει ὁ Σαικιοσπῆρος περὶ τῶν γυναικῶν, τοῦτο ἀριδῆλως ὡς ἡμῖν δοκεῖ, κατεδείχθη, ἐκ τε τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκλογῆς τῶν ἡρώιδων, καὶ ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν χαρακτηριστικωτέρων μερῶν τῶν οἰκειῶν δραμάτων, ἐν οἷς τὸ ἦθος καὶ τὸ Πάθος, οἱ δύο οὗτοι τῆς τραγωδίας παράγοντες, ἀφθόνως εἰσὶν ἐπικεχυμένα.

Ἀποχιρετίζοντες ἤδη τὸ ἀκτινοβόλον θέατρον ἐκ τῶν θεωρειῶν τοῦ ὁποίου, πανοραμτικῶς, οὕτως εἰπεῖν, καὶ περὶ δικῶς ἐπαρουσιάζαμεν τὰς μεγαλοψύχους τοῦ Σαικιοσπῆρου γυναικας εἰς τοὺς προσφιλεῖς ἡμῶν ἀναγνώστας, ῥίπτομεν ἤδη τὴν χρυσοπάρυον αὐλαίαν ὑπὲρ τὸ δέον ἰσως ταχέως, ὑποσχόμενοι νὰ ἀναπετάσωμεν αὐτὴν ἐπὶ μακρὸν ἐν εὐθετωτέρῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ

ΝΕΩΤΑΤΗ

ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1789—1890

Χαρακτηρισμός Γάλλων καὶ Γερμανῶν. —

Ἡ ἥττα τῶν Γάλλων ἦν οὐ μόνον ἐν τῷ πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ πολιτείᾳ. Πρὸ τοῦ πολέμου τούτου ἡ Γαλλία ἦν τὸ πύθιον μαντεῖον τῆς πολιτικῆς. Οἱ λόγοι τοῦ αὐτοκράτορος τῇ πρώτῃ ἐκάστου ἔτους ἀνεμείνοντο ὡς θεσπέσια ῥήματα Πυθίας. Ἡ Γαλλία ἦν ἡ στρόφιγξ, περὶ ἣν ἐστρέφετο σύμπασα ἡ πολιτικὴ τῶν ἐθνῶν. Εἰρήνη καὶ πόλεμος ἀνεμείνοντο ἐκ τῶν Παρισίων. Καὶ οὐ μόνον ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἔτι τῶν ἐθνῶν βίον εἰσῆρχετο τὸ ὄμμα τῆς Γαλλίας καὶ πολλάκις τὰ μικρὰ μέγιστα ἔθνη ἐρρύθμιζον τὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν πολιτικῆς κατὰ τὰ βουλεύματα καὶ κελεύσματα τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων. Ἡ Γαλλία ὡς σύμμαχος ἦν τὸ καύχημα τῶν ἐθνῶν καὶ ὡς ἐχθρὸς ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος. Ὅλως δὲ ἄλλοις παρέστη τοῖς ὄμμασι τῶν ἐθνῶν ἡ Γαλλία εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῆς πρώτης ἥττης τῶν Γάλλων ἐν τῷ ἀκισίῳ αὐτῇ τούτῳ πολέμῳ. Ὁ μὲν Ναπολέων παρίστατο οὐχὶ πλέον τὸ μαντεῖον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ὁ κυβευτικὸς ἐκεῖνος τῶν χρηματιστηρίων χρηματιστής, ὁ τῶν σιδηροδρόμων μεσίτης, ὁ τῆς πολιτικῆς ἀγυρτείας, καπηλείας καὶ τοῦ ψεύδους πατήρ, ὁ ἀπατεὼν τῶν ἐθνῶν, ὁ ὑποκριτὴς τοῦ τῶν ἡγεμόνων θεάτρον καὶ διὰ τὴν αἰσχρὰν αὐτοῦ παράδοσιν ἐν τῷ Σεδάν ὁ εὐτελέστατος τῶν δειλῶν καὶ ὁ ἀφιλοτιμότερος τῶν ἡγεμόνων, ὁ καττισχύνας τὴν γυναικὴν τῆς ναπολεοντείου δυναστείας καὶ ἀμαυρώσας τὴν τοῦ γαλλικοῦ ἐπὶ πολεμικῇ ἀρετῇ καὶ φιλοτιμίᾳ ἔθνον αἰγλῆν. Τοιοῦτος δὲ δειχθεὶς περιεφρονήθη ὑπὸ τῶν ξένων, ἐμισήθη ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ οὐδενὸς τῶν οἰκτῶν ἐπεσπάσατο φεύγων τὴν ἐκ τούτου πατρίδα καὶ οὐδαμῶς οὐδένα εἰς δάκρυα ἐκίνησεν οὐδ' ἀποθνήσκων. Ἡ δὲ Γαλλία ἔπαθεν ὁμοίως συμφορὰς εἰ μὴ πολλῶ μείζους τοῦ Ναπολέοντος. Πολιτικῶς αὕτη ἐστερήθη τῶν πρυνουμιῶν, οὕτως εἰπεῖν, ὡν ἀπέλαυε πρὸ τοῦ πολέμου. Οἱ Παριῖσιοι δὲν εἶνε πλέον ὁ πολιτικὸς τῆς πολιτικῆς ἀστήρ· τὰ πρωτεῖα περιήλθον εἰς χεῖρας ἄλλου. Στρατιωτικῶς δὲ ἔπαθε πολλῶ μείζονα συμφορὰν. Ἡ πολεμικὴ αἰγλή τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πολεμικῆς ἐν γένει τέχνης ἡμαυρώθη, ἡ δόξα ἡφανίσθη καὶ τὰ ἐκείθεν διδάγματα τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς στρατηγικῆς μεγαλοφυίας καὶ ἐπινοήσεως, ἅτινα, ἐκεῖνα μὲν ἀπὸ τοῦ περιωνύμου Βωβᾶνος, ταῦτα δ' ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ναπολέ-

οντος έθεωρούντο τὰ κράτιστα τῆς οἰκουμένης καὶ ἔσκει ὑπέρτερα πάντων τῶν ἄλλων ἔθνων, ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870 ἔχουσι μόλις τὰ δευτερεῖα. Ἀλλὰ μείζων ζημία καὶ ὀλεθρία τοῖς Γάλλοις εἶνε ἡ ἀπώλεια τῆς τιμῆς τῆς ἀπαρμιλλοῦ ἀνδρείας, ἥς ἀπέλαυνον οἱ Γάλλοι πρὸ τοῦ πολέμου τούτου. Οἱ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ ἔθεωρούντο οἱ Σπαρτιάται καὶ ἦσαν οἱ πρωτεύοντες στρατοὶ τοῦ κόσμου, ὁ δὲ Σπαρτιάτης ἦν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς γῆς στρατιώτης, ὁ ἀήττητος, ὁ τύπος τοῦ τελεωτάτου πολεμιστοῦ, τοιοῦτοι ἀναντιλέκτως οἱ Γάλλοι ὅπου Γάλλοι ἐκεῖ καὶ νίκη. Ἀλλ' ἄλλοιαν μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἔχουσιν οὗτοι θέσιν ἐν τοῖς στρατοῖς τῶν ἔθνων. Δυσκόλως ἀμνημονεῖ ὁ κόσμος τῶν οἰκτρῶν ἡττῶν τῶν Γάλλων, καθ' ἃς ἐδείχθησαν ἀσυγκρίτως ὑποδεέστεροι οὐ μόνον τῶν Πρώσων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἡττονος λόγου στρατῶν. Ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1870 ἀπεδείχθη ὅτι ἡ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ σύνταξις ἦν πλημμελής, ἡ γυμνασία αὐτοῦ ἀτελής, ἡ παιδεία ὀλίγη καὶ παρ' ὀλίγοις. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν κατασκευάσματα, ὡς εἴρηται, μᾶλλον τῆς πολιτικῆς εὐνοίας καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξαχρείωσης. Τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου ἐν συνόλῳ μὲν πολὺ, κατὰ ποιὸν δὲ πολλῷ τοῦ τῶν ἀντιπάλων ὑποδεέστερον. Ἡ στρατηγικὴ τέχνη παραβαλλομένη πρὸς τὴν τοῦ ἐχθροῦ ἑλληνική. Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἀσθενὲς καὶ ἀσταθές. Ἡ ὀλιγοψυχία καὶ φιλοζωία ἰδίων τῶν διεσθαρμένων στρατῶν ἐδείχθη εἰδεχθεστάτη. Οὐδαμοῦ οὐδέποτε οὐδενὸς ἔθνους στρατὸς ἠχημαλώσθη τόσοις ἀθροῦς, ὅσοις γαλλικός· περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον ὑπολογίζονται ἐν συνόλῳ οἱ αἰχημαλωτισθέντες, Γάλλοι στρατιῶται συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐθνοφυλάκων. Οὐδ' ἐπὶ τοῦ Δαρειοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατατροπωθέντος, ὅτε ὁ περσικὸς στρατὸς ἦ ὁ τὰ μάλιστα θηλυδρίας, ἄσωτος καὶ διεσθαρμένος ἐγένετο τόση αἰχημαλωσία, καίτοι Πέρσαι πολλῷ πλείονες τῶν Γάλλων παρῆσαν ἐν ταῖς δύο τελευταίαις καὶ καταστρεπτικωτάταις αὐτοῖς μάχαις, ἐν Ἰσσῷ δὴ καὶ Ἀρβήλοις. Ἡ μεγίστη αὕτη αἰχημαλωσία ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱστορίᾳ τῶν πολέμων καταδείκνυσιν ἀριδηλότατα τὴν κατὰπτωσιν τοῦ τῶν Γάλλων φρονήματος καὶ τὸ ἀφιλότιμον, οὐπερ συνήθως αἷτιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἔθνων εἶνε ἡ ἡθικὴ ἐξαχρείωσις, τὸ ἀβροδίαιτον· εἶνε τὸ φανερόν σημεῖον τῆς σωματικῆς ἐκλύσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως γενναίας καρδίας παλλούσης ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς τιμῆς τοῦ ἔθνους· εἶνε τὸ ἀλάνθαστον τεκμήριον ὅτι τὸ μεγαλόγνωμον καὶ φρονηματώδες, οὐπερ ἀνάγκη νὰ ἐμπορῇται πᾶς στρατός, ἀπεσβέσθη ἐντὸς τῶν κυμάτων τῶν παθῶν καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τρικυμίας. Ὅσον δ' ἀποβλέπει εἰς τὴν στρατηγικὴν τό τε γενικὸν καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἐπιτελεῖα καὶ οἱ στρατάρχαι καὶ στρατηγοὶ σύμπαντες ὁμοῦ καὶ ἕκαστος χωρὶς καθάπερ καὶ οἱ ὑποδεέστεροι ἀξιωματικοὶ ἐδείχθησαν ὄντως νήπιοι. Ἀπαιδευσία καὶ

ἀνεπιστημοσύνη, διχογνωμία καὶ διχόνοια, σύγχυσις καὶ σαλὸς ἐν γαλήνῃ, τελεία παράλυσις πάσης στρατηγικῆς τέχνης, ἀλαζονία δὲ καὶ κουφότης θράσος ἐν λόγοις καὶ ἀθυμία ἐν ἔργοις καταδήλα καθίστανται ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ πολέμου παρὰ τοῖς ἡγουμένοις τῶν Γάλλων· ὅτε ἡττῶντο αἰσχροῦς ἐλάσσονες κατὰ τι Γάλλοι πρὸς πλείονας Γερμανοὺς μαχόμενοι, ἡτιῶντο τὴν ὀλιγότητα· ὅτε δὲ πολλῷ πλείονες ἡττῶντο ὑπὸ ἐλασσόνων, ἡτιῶντο τὴν πονηρίαν ἢ ἄλλο τι τῶν ἐχθρῶν· ὅτε δὲ κατατροποῦνται ἴσοι πρὸς ἴσους, αἰτιῶνται ἀλλήλους, οἱ ἀξιωματικοὶ τοὺς στρατιώτας καὶ οὗτοι ἐκείνους. Ὑπερτεροῦντες ἐν ἀψιμαχίᾳ κηρύττουσιν ἑαυτοὺς νικητὰς νίκης μεγάλης καὶ ἐνδόξου· ἡττώμενοι δ' ἐν κρατερῇ μάχῃ ὑποβιβάζουσι τὸ μέγεθος τῆς νίκης καὶ τὸν ἴδιον ὀλεθρον. Τὴν αἰσχρὰν φυγὴν καλοῦσιν ὑποχώρησιν καὶ τὴν παράδοσιν σύμβασιν. Διασκορπιζόμενοι ἢ δυσκόλως ἢ οὐδόλως συνηθοῖζοντο αὐθις· πᾶν ἐπίτευγμα οὐδὲν ὄφελος παρέχει, πᾶν δ' ἀπὸτευγμα πληροῖ τὰς ψυχὰς αὐτῶν δέους καὶ ἀνανδρίας. Οὐτε τὸ σύνολον τῶν Γάλλων οὐτε ἄτομα ἐπεδείξαντο ἔργον τι μέγα καὶ θαυμαστόν· τούναντίον οἱ μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ ἐδείχθησαν μικροὶ καὶ κοινοί· καὶ αὐτὸς ὁ μυθικός ἦρωας θεωρούμενος Σωτήριος Βούρβαχης ἐδείχθη παῖς ἐν τῇ στρατηγικῇ. Περὶ Ναπολέοντος περιττὸν ὅλως εἰπεῖν ὅτι ἐνεκόλαψεν, ὡς εἴρηται, τῇ λαμπρῇ τῶν πολέμων γαλλικῇ ἱστορίᾳ στίγμα ἀνεξάλειπτον, τῷ δὲ οἴκῳ τῶν ἐνδόξων Ναπολεοντιδῶν ὄνειδος αἰώνιον. Ἀλλοίαν δ' ὅλως εἰκόνα παρέχει ὁ γερμανικὸς στρατός· εὐρωστός τὸ σῶμα, ἀκμαῖος τὸν νοῦν πεπαιδευμένος· δεινὸς ἐν ἔργοις, μέτριος ἐν λόγοις. Τὸ ἀρχιστρατηγεῖον αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ πολέμου διατελεῖ ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ. Ἡ τριάς Γουλιέλμος, Μόλτκε καὶ Βίσμαρκ ὡς ἀδελφοὶ ἐργάζονται πανταχοῦ· πᾶσα εὐτυχία ἐνθαρρύνει καὶ πᾶν ἀτύχημα κρατύνει τὸ φρόνημα αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ φρόνημα ἐπλήρου καὶ τοὺς στρατάρχας μέχρι τοῦ ἐσχάτου στρατιώτου. Τὸ μεγαλόγνωμον καὶ φρονηματώδες τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἡ εὐστάθεια καὶ ἡ παρρημιώδης τῶν Γερμανῶν καρτερία, ἡ σύνεσις, ἡ μετριοφροσύνη, τὸ ἀσάλευτον ἐν τῷ σάλῳ τῶν μαχῶν καὶ ἐν ταῖς δεινοτάταις ταλαιπωρίαις, τὰ ὅλως ἀντίθετα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ τηροῦνται ἀμείωτα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Ἡ ἀπαράλλαξις εἶνε τὸ κύριον τοῦ Γερμανοῦ μαχητοῦ προτέρημα· τὸ δ' εὐαλλοίωτον καὶ εὐεπίφορον εἰς μεταβολὰς εἶνε τὸ κύριον τοῦ Γάλλου στρατιώτου ἐλάττωμα. Ἀπὸ τῆς 4 Αὐγούστου 1870 μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1871 διηγωνίσαντο οἱ Γερμανοὶ πρὸς τοὺς Γάλλους ἐν 23 μάχαις: Βαῖσεμβούργου, Βέρτ, Σααρ-βρύνκεν, Πάντζ, Μαρσλατούρ, Γραβελότης, Βωμοῦ, Σεδάρ, Μέτς, τριῶν τῆς Αὐρηλίας, Ἀμβιανοῦ, Σλαμπινῆς, Βρῆς, Βωζανσῆς, Βαπώμης, Βανδώμης, Λεμάνσης, Ἐρικούρης, Βελγόρης, Ἀγίου Κοϊντίου καὶ Ἀγίου Κλαυδίου. Ἦσαν μὲν πλείονες οἱ Γερμανοὶ ἐν τῇ τῆς Γραβελότης 270,000

κατὰ 210,000 Γάλλων καὶ ἐν Σεδάν 210,000 κατὰ 150,000· ἀλλ' ἦσαν πλείονες οἱ Γάλλοι ἐν ταῖς τῆς Αὐρηλίας 200,000 κατὰ 100,000 καὶ ἐν Μαρσλατούρ 160,000 κατὰ 45.000 Γερμανῶν καὶ ἐν Ἐρικούρῃ 100,000 κατὰ 30,000. Καὶ ὅμως ἐν ἐκείναις καὶ ἐν ταύταις κατετροποῦντο οἱ Γάλλοι ὁμοίως καὶ φονευόμενοι ὀλίγοι συνελαμβάνοντο πλείστοι ὑγιεῖς ὡς πρόβατα ἐν σηκῷ· τούναντίον οἱ Γερμανοὶ φονευόμενοι πολλοὶ ἠχμαλωτίζοντο ὀλίγιστοι· 10,000 Γερμανοὶ καθ' ὅλον τὸν φρικτὸν πόλεμον ἠχμαλωτίσθησαν· ἐν ἑκατομμύριον δὲ Γάλλοι! Μία σημαία ἡ δύο ἐκυριεύθησαν γερμανικαί· πολλὰ δ' ἑκατοντάδες ἀετῶν καὶ σημαίων γαλλικῶν. Ἡ αὐτὴ δυσαναλογία καὶ ἐν τοῖς τοῦ ἐκπληκτικοῦ πολέμου πράγμασιν, ὀργάνοις καὶ ὅπλοις. Ἀνάριθμα τὰ ὑπὸ Γερμανῶν λαφυραγωγηθέντα· τηλεβόλα, λογχοφόρα ὅπλα, θώρακες, πολέμου ἐν γένει ἐφόδια ἔπειρα ἐγένοντο λάφυρα τοῦ πολέμου. Ἐν πᾶσι τούτοις τῶν μαχῶν τοῖς συμβεβηκόσιν οἱ Γερμανοὶ οὔτε τρέποντες τὸν ἐχθρὸν ἐμεγαλύνουν οὔτε τρεπόμενοι ἐλιποφύχουν. Οἱ Γάλλοι ὡς ἰθαγενεῖς σπανιώτατα κατέλυον ἐν ὑπαίθρῳ τούναντίον δὲ οἱ Γερμανοὶ ἅτε ξένοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατεκλίνοντο ἐπὶ πεπηγότος καὶ καθύγρου ἐδάφους, ἐπὶ βαθείας χιόνος· ἀλλαχοῦ τε καὶ μάλιστα ἐν ταῖς περὶ Βανδῶμην καὶ Λεμάνσιν μάχαις οἱ Γερμανοὶ διήγον ὀλοκλήρους ἡμέρας ἐν τοῖς τέλμασιν, διενυκτέρευον τὰς μακρὰς τοῦ Ἰανουαρίου ψυχροτάτας νύκτας καὶ ἐκοιμῶντο ἐπὶ θάμνων καὶ χόρτων ἀποτινάσσοντες τὴν χιόνα καὶ τοὺς κρυστάλλους. Καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐλιποφύχον· τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ χρόνου διήρχοντο μάλιστα ἄδοντες ἄσματα πολεμικὰ ἐγείροντα τὸ θυμοειδὲς καὶ πολεμικὸν τῆς ψυχῆς. Οὐδεὶς πού ποτε τῶν ταλαιπωρηθέντων Γερμανῶν ἀπέριψε τὸ ὅπλον αὐτοῦ θεωρῶν αὐτὸ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὡς τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος καὶ τῆς τιμῆς σύμβολον. Κατὰ χιλιάδας δ' ἔρριπτον καθ' ὁδὸν οἱ ἡττηθέντες Γάλλοι στρατιῶται τοῦ ἀκαταπονήτου Ἑλληνος στρατηγοῦ Βούρβαχῃ τὰ ἑαυτῶν ὅπλα ὅτε εἰσήρχοντο εἰς Ἑλβετίαν καταρῶμενοι καὶ ἀρχηγούς καὶ πατρίδα καὶ ἑαυτούς. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συνέλεγον οἱ ὁδοιπόροι καὶ οἱ πέριξ κάτοικοι ἀπειράριθμα ξίφη, λογχοφόρα ὅπλα καὶ πολεμικὰ σκευὰ ἀπεριμμένα ὑπὸ τῶν Γάλλων στρατιωτῶν, ὧν οἱ πλείστοι ἤρχοντο ἑαυτοῖς μυρίους θανάτους ἀντὶ τῆς κακοπαθείας καὶ στερήσεως τῶν οἰκοὶ ἀναπαύσεων! Ὁ μὲν Γερμανὸς καὶ δεινὰ πάσχων ἔχαιρεν· ὁ δὲ Γάλλος στερούμενος ἀπολαύσεων ἐγόγγυζεν. Ὅσον δ' ἀποβλέπει εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων οἱ Γερμανοὶ ὑπερηκόντισαν τοὺς Γάλλους. Τάχιζον ὅπλα μετεχειρίζοντο ἐν μέτρῳ κατὰ τὰς βολὰς οὔτε πολὺ ταχέως οὔτε πολὺ βραδέως οὔτε πολὺ ἐγγὺς οὔτε πόρρω, ὥστε αἱ σφαῖραι αὐτῶν σπανίως ἀπετύγγανον· τούναντίον δὲ οἱ Γάλλοι ἀμέτρως ἔβαλλον καὶ πόρρωθεν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν· ἀγνοοῦντες ἢ ἀμνημονοῦντες ὅτι τὰ σασσέπῳ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἔβαλλον ὑψηλότερον τοῦ δεόντος ἐγγὺς γενόμενοι τοῦ ἐχθροῦ καθίσταντο

ὅλως ἀβλαβεῖς. Τοῦτο δὲ γινώσκοντες οἱ Γερμανοὶ ἠνάγκαζον τοὺς Γάλλους νὰ ἐκκενῶσι πόρρωθεν τὰ ὅπλα καὶ εἶτα ἐν ὁρμῇ ἐπιπίπτοντες αὐτοῖς ἵνα ἐγγὺς ὅσον ἐνεστι γένωνται ἡττον ἐβάλλοντο. Τὸ δὲ πυροβολικὸν τῶν Γερμανῶν ἐδείχθη πανταχοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν καὶ ἐν ταῖς πολιορκίαις ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον τοῦ τῶν Γάλλων· ὅσον δὲ ἀποβλέπει μάλιστα εἰς τὴν εὐστοχίαν οἱ Γερμανοὶ ἦσαν ἀπαράμιλλοι. Δύναται τις μάλιστα νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ πυροβολικὸν τῶν Γερμανῶν κατὰ μέγα μέρος ἔκρινε τὰς μάχας καὶ τὰς πολιορκίας. — Ἐν δὲ τῶν σπουδαιότερων μυστηρίων τοῦ Μόλτκε καὶ τοῦ γερμανικοῦ ἐπιτελείου ἐν γένει ἦν καὶ τοῦτο ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὅτι καὶ νικῶντες ἢ κλίνοντες, διώκοντες ἢ ὑποχωροῦντες οἱ Γερμανοὶ καὶ ἀναπεπταμένα τὰ κέρα ἔχοντες καὶ διασπώμενα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τάχιστα συνηνοῦντο καὶ παρατάσσοντο ὥσανεὶ μηδὲν ἐγένετο καὶ ὥσεὶ αἱ φάλαγγες ἦσαν πάντοτε ἀδιάλυτοι. Τὸ δὲ ἔτι σπουδαιότερον ὅτι ὑπελόγιον τόσον ἀκριβῶς τὰς ἀποστάσεις, ὥστε μαθηματικῶς ἀφικνοῦντο ὅπου ἦν αὐτοῖς συγκεῖμενον καὶ ὠρισμένον. Δι' ἀκριβῶν ὑπολογισμῶν προσδιώριζον τὰς κινήσεις καὶ προϋνόουν τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἐχθρῶν. Εἴρηται ἤδη πῶς προϋπελόγισε τὸ ἐπιτελεῖον τὸν ἐξ ἀνάγκης ἀποκλεισμὸν τῶν Γάλλων ἐν Σεδάν καὶ τὴν ἐκεῖ κρίσιν τοῦ πολέμου. Καὶ κατὰ πάντα ἡλκιστοῦντο οἱ Γάλλοι· ἀπαξ τρεπόμενοι ἢ σπανιώτατα ἠνοῦντο ἢ, ὃ καὶ συνηθέστατον, οὐδέποτε συνήρχοντο, ἀλλὰ διεσπείροντο καὶ κατεκερματίζοντο εἰς ἀσύντακτα σώματα, ἅτινα οὐδέποτε πλέον ἀνεπλήρουν τὰς τάξεις τῶν παρατάξεων. Πᾶσα ἡττα συνεπήγαγε καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἴρηται ἤδη ὅτι οὔτε μετὰ τὸ Σεδάν οὔτε μετὰ τὸ Μέτς ἠδυνήθησαν οἱ στρατοὶ νὰ συνταχῶσιν ἐκ νέου· καὶ αἱ τέσσαρες στρατιαὶ τοῦ Αἰγνηρος καὶ τελευταῖον τοῦ Βούρβαχῃ ἀπαξ κατατροπωθεῖσαι οὐδέποτε πλέον συνετάχθησαν, ἀλλὰ διελύθησαν ὡς ἱστός ἀράχνης ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας. Τοῦτο δὲ ἦν καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν αἷτιον τῆς πανωλεθρίας τῶν Γάλλων. Περὶ δὲ τῶν ἐπιμελητηρίων περιττὸν εἰπεῖν ὅτι ὁ γαλλικὸς στρατὸς σπανίως εἶχεν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ τακτικῶς τὰ σιτηρέσια αὐτοῦ καὶ τὰ τοῦ πολέμου ἐφόδια, καίτοι αἱ ἀποθήκαι βρίθουσιν αὐτῶν ἐλαφυραγωγοῦντο μεθ' ἐκάστην ἡτταν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Οὐδεὶς ἀμνημονεῖ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τοῦ ὑπὸ τὸν Βούρβαρην γαλλικοῦ στρατοῦ, ὅστις ὡς βάρβαρος συρφετὸς εἰσήρχοντο πεινῶντες καὶ γυμνητεύοντες καὶ ἀνυπόδητοι εἰς τὴν φιλόξενον Ἑλβετίαν, καίτοι οἱ Γάλλοι ἐκ μόνου τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐκαπαδόκουν τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. Οὐδὲ κομβίον, διεκλήρυξεν ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου, ἐλλείπει τῷ στρατῷ καὶ ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ἐν πολλοῖς τῶν τοῦ πολέμου ἐφοδίων καὶ τροφημάτων νοθεῖα δεινὴ καὶ ἀπάνθρωπος ὑπῆρχεν. Σῆτος ἐφθαρμένος, ἄρτος σαπρὸς, πυρῖτις νενοθευμένη οὐχὶ σπανίως ἐδίδοντο τῷ στρατῷ· ὅπερ κατὰ δῆλον καθίσταται

τὴν ἀίσχροκέρδειαν τῶν ἐπιτετραμμένων καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ὑπαλλήλων καὶ τὴν ἀπανθρωπιάν τῶν ἀναλαβόντων τὰ τῆς τροφῆς τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐνδυμασίας. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ θεραπευτήρια ἦσαν πάντοτε οἷα ἔδει, πλήρη καὶ αὐτάρκη. Τούτων πάντων ἕνεκα καὶ ἄλλων φανερῶν καὶ κεκρυμμένων αἰτίων προήλθεν ἡ πανωλεθρία τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ καταισχὺν τῆς Γαλλίας. Τάτυχήματα τῆς Γαλλίας ταῦτα ὑπερύψωσαν τὰ εὐτυχήματα καὶ τὴν δόξαν τῆς Γερμανίας στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς. Καὶ στρατιωτικῶς μὲν, διότι ἔκτοτε ἡ Πρωσσία κατέστη πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις· οὐδὲν πολεμικὸν ζήτημα, τό γε νῦν, ἐφ' ὅσον ἡ κατὰστασις στρατιωτικῶς τῶν ἔθνων εἶνε οἷα τανῦν, δύναται ἄνευ τῆς Γερμανίας νὰ ἐπιλυθῇ. Ὁ Ἄρης ἀπεδήμησεν ἐκ Παρισίων εἰς Βερολῖνον καὶ ἐκεῖ ἐνδιατῆται μέχρι τοῦ νῦν ἀδιάσειστος. Ὁ κόσμος πρὸ τοῦ 1870 λέγων πραγματικόν, ἀληθὴ στρατόν, ἐνόει τὸν γαλλικόν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ ἐντεῦθεν ἐννοεῖ τὸν πρωσσικόν καὶ ἐν γένει τὸν γερμανικόν. Καὶ πολιτικῶς δέ, διότι ἡ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τῆς Γερμανίας ἐξησφάλισεν αὐτῇ καὶ τὴν πολιτικὴν. Ἡ Πυθία δὲν χρησιμοποιοῦ πλέον ἐν Παρίσις, ἀλλ' ἐν Βερολίνῳ. Ὁ δαίμονιος Βίσμαρκ διὰ τῶν νέων ἐκαστοτε ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοουμένων πολιτικῶν συνδυασμῶν καὶ συνδέσμων κατορθοῖ ἵνα ὁ πολιτικὸς βίος συμπάσης τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν μέρει τῆς Ἀνατολῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Βερολίνου. Ἡ ἐν εἰρήνῃ ἰσορροπία πρὸς διατήρησιν αὐτῆς ταύτης κατέστη ἤδη δόγμα, ὅπερ ἐπικυροῖ ἔργῳ τὴν δύο ἔτη πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870 ἐξενεχθεῖσαν γνώμην τοῦ Μόλτικε εἰπόντος: «Σκοπὸς τῶν προσπαθειῶν ἡμῶν εἶνε νὰ διαπλάσωμεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Εὐρώπης *δύταμιν* [γερμανικὴν], ἥτις μὴ οὔσα κατακτητικὴ ἔσται οὕτως ἀκμαία, ὅπως ἀπαγορεύῃ τοῖς γείτοσι τὸν πόλεμον». Τὴν δὴλωσιν ταύτην βλέπομεν ἔργῳ κυρουμένην καὶ νῦν, ὅτε ἡ τάλαινα Κρήτη ἐγείρει κεφαλὴν ὅπως ἀποτινάξῃ τὸν μυσκρόν τῆς βαρβαρότητος ζυγόν, δηλοῦντος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ὅτι οὐδαμοῦ χάριν τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ ἔθνους ταραχθῆσεται ἡ εἰρήνη· διότι τοῦτο παραβιάπτει τὰ συμφέροντα τῆς Γερμανίας! Τὸ δόγμα τῆς αἰωνίου εἰρήνης ἐπανελάβεν καὶ ὁ Γουλιέλμος Α' (1871) ἅμα γενόμενος αὐτοκράτωρ ἐν Βερσαλλίαις, ὡς εἴρηται, ἐν τῇ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὸν κόσμον προκηρύξει, εἰπὼν: «Ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ἀξιώματι διαδόχους ἡμῶν εἴθε ἀξιώσοι ὁ θεὸς νὰ ὤμεν ἡγέται τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας οὐχὶ ἐν πολεμικαῖς κατακτήσεσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις τῆς εἰρήνης ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας, ἐλευθερίας καὶ τοῦ κοινοῦ πολιτισμοῦ». Ἀρα αἱ ἐλπίδες τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει, κάκειθεν, ὅθεν ἤλπιζον, κεναὶ νῦν τε καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἄπαντα! Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρηνικὴ αὕτη πολιτικὴ ἀρέσκει ταῖς πλείσταις τῶν *δυνάμεων*, Ἀγγλίᾳ, Αὐστρίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ἄρχουσιν,

καὶ μάλιστα τοῖς τυράννοις, οἱ οἱ Μουσουλμάνοι, φαίνεται ὅτι—ἐὰν μὴ τις ἄλλος κραταιώτερος ἐν πολέμῳ γνώμων, φέρ' εἰπεῖν, Πρωσσία καὶ Γαλλία ἀντικαταστήσῃ τὸ εἰρηνικὸν δόγμα δι' ἄλλου πολεμικοῦ,—ἐπὶ μακρὸν ἰσχύσει πρὸς ὄλεθρον τῶν δουλευόντων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τοιαῦτα ἀποτελέσματα τοῦ φοβεροῦ πολέμου τοῦ 1870-1871. Ἡ Γαλλία κατέπεσε πρὸ πάντων στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς, ἡ δὲ Πρωσσία ὑψώθη καὶ δι' αὐτῆς ἅπασα ἡ Γερμανία τοσοῦτον, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτ', ἀφ' ὅτου τὰ δύο ταῦτα ἔθνη ἐνεφάνισθησαν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ δρῶντα ἐν πολέμοις καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ, εἴτε μόνον ἐκάτερον εἴτε ἀμφότερα ἐν φιλίᾳ ἢ ἐχθρᾷ διατελοῦντα· ὑψώθη δὲ διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Γερμανία ἐν γένει, διότι συνετελέσθη, ὅπερ πάντοτε οἱ Γερμανοὶ ἐπεζήτουν: ἡ *ἐνωσις*. Τούτου δὲ ἕνεκα δικαιοτάτα ὁ δαφνοστεφὴς Γουλιέλμος ἐν τῷ πρὸς τὴν βουλὴν τῶν Γερμανῶν λόγῳ (21 Μαρτίου) διεκήρυξεν ὅτι διὰ τοῦ πολέμου συνετελέσθη ὅτι ἀπ' αἰῶνων ἐπεζήτειτο, ἡ ἐνωσις δηλαδὴ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ δι' αὐτῆς διαρρύθμισις τοῦ γερμανικοῦ κράτους, ἡ ἐξασφάλισις τῶν ὁρίων καὶ ἡ ἐν τῇ ἀνεξαρτησίᾳ ἀνάπτυξις τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ συνειδήσις τῆς γερμανικῆς ἐνώσεως ἦν πάντοτε ζωντὰ καὶ ἀκμαία ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, καίτοι ἔστιν ὅτε ἐφαίνετο ἕνεκα ἐναντίων περιστάσεων ἐκλείπουσα· ἐκυρώθη δὲ διὰ τοῦ ἐν τοῖς πεδίοις τῶν πρὸς τοὺς Γάλλους μαχῶν ἐκχυθέντος γερμανικοῦ αἵματος. Πρὸς συντήρησιν δὲ καὶ στερέωσιν τῆς αὐτοῦ ἐνότητος τὸ γερμανικὸν ἔθνος ἔχει ἀνάγκην ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐν τῇ εἰρήνῃ ἀναπτύξεως. Τέκνα ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἀποκεχωρισμένα ἐκ τῆς κοινῆς μητρὸς Γερμανίας δὲν δύνανται ταχέως νὰ ἐνωθῶσι κατὰ πάντα· διότι ὁ κατὰ μόνους βίος τῶν μικρῶν ἡγεμονιῶν παρήγαγεν ἴδιον ἐκαστῇ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον, ὅστις δεῖται χρόνου ὅπως τροποποιηθῇ καταλλήλως συγκερασθῇ εἰς ἓνα ὁμοιόμορφον καὶ αὐτάρκη. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι πρόσωπα, ἅτινά ποτε εἶχον ὑπεροχὴν ἢ συμπερόντα ἐν ταῖς καθ' ἐκάσταις ἡγεμονίαις τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχουσι καὶ ἴδιαι ἐπιθυμίαι καὶ ὅρμαι διάφοροι τῆς ἡνωμένης συμπάσης Γερμανίας. Ἡ ἐκλείψις τῶν προσώπων τούτων, ἡ σὺν τῷ χρόνῳ οἰκειότης πρὸς τὸ νέον καθεστῶς ἀπαιτοῦσι χρόνον εἰρήνης, ὅπως ἡ Γερμανία στρέψουσιν πάντοτε τὸ ὄμμα αὐτῆς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους ὁσημέραι συνδέῃ καταλλήλως καὶ ἐρρυθμῶς τὰ διάφορα αὐτῆς μέλη, ἵνα οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία συγχωνευθῇ ἐν μιᾷ ἀδιαίρετῳ Γερμανίᾳ ὑπ' ἓνα ἡγεμόνα καὶ ὑπὸ τοῦς αὐτοὺς νόμους. Ὁ σκοπὸς οὗτος τῆς ἡνωμένης Γερμανίας φαίνεται μὲν ἀπλοῦς, ἀλλ' εἶνε δυσχερέστατος, διότι εὐκολώτερον πολλὰκις ἔθνη διαφόρου καταγωγῆς ἵνα συγχωνευθῶσιν ἢ ὁμαίμῃ καὶ ἀδελφᾷ. Μάρτυς ἀψευδῆς ἡ ἀρχαία Ἑλλάς· ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς πτώσεως οὐδέποτε ἐγένετο ἐνωσις ἐν ἐνὶ ἑλλη-

νικῶ κράτει καίτοι ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία, ἡ καταγωγή, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ πόθοι ὅσον ἀπέβλεπε πρὸς τοὺς μὴ Ἕλληνας ἦσαν οἱ αὐτοί. Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνας, καίπερ πάντα ἔχοντες τὰ ἐνὸς κράτους πανελληνίου συστατικά, οὐδέποτε ἠνωθήσαν· τούτου δὲ καὶ ἄλλων αἰτίων ἕνεκα ἄλλω κράτει ἠνωμένῳ, τῷ Ῥωμαϊκῷ, ὑπετάγησαν καὶ εἴτα ἄλλοις ἀκραιότεροις ἔθνεσιν.

ΟΙ ΒΡΥΚΟΛΑΚΕΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὴν χιλιετὴ περίπου κυοφορίαν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ἣν ὀνομάζομεν μεσαιῶνα, αἱ ἀνεξήγητοι τῆς φύσεως λειτουργίαι, τὰ καὶ σήμερον ἀκόμη σκοτεινὰ φαινόμενα τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρευστοῦ καὶ τοῦ μαγνήτου, πρὸ πάντων δέ, τὰ ἕνεκα τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς μοναστικῆς ἀργίας ἐπιπολαζόντα νοσήματα τῶν νεύρων καὶ τοῦ ἐγκεφαλοῦ ἐπλήθυναν παρὰ τοῖς τότε ἀνθρώποις τὴν ὑπὸ ποικίλα ὀνόματα ἐπιφοίτησιν παντοίων δῆθεν ὑπερφυσικῶν ὄντων. Τὰ ἀόριστα σχήματα, ἅτινα τὸ βλέμμα τοῦ ἐκστατικοῦ ἐδίωκε μεταξὺ τῶν νεφῶν, ὀνομασθησαν *σολιγίδες*, οἱ ἐκ τῆς φλογὸς ἀναπηδῶντες σπινθήρες ἢ αἱ ὑπερανῶ τοῦ ἔλους πλανώμεναι λάμψεις *σαλαμάνδραι*, αἱ ἀναθυμιάσεις τῶν πεδιάδων μετὰ τὴν βροχὴν *χθοροδαίμονες* (*gnomes*) καὶ οὕτω καθεξῆς. Ταῦτα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κληροδοτήματα τῆς πρὶν πολυθείας, χαρίαντα πλάσματα τῆς ἡρώσεως τῶν ἀρχαίων φαντασίας, ἅτινα ἠσπάζετο μειδιῶν καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης, ἀνάξιον νομίζων φιλοσόφου νὰ πολεμήσῃ αὐτὰ διὰ σχολαστικῆς τιμῆς καὶ ἀγροίκου, ὡς ἔλεγε σοφίας¹.

Ἄλλ' οἱ ἱεροκράται ἐφάνησαν ἡττον ἐπεικεῖς τοῦ Ἕλληνο-φίλοσοφου πρὸς τὰς δημιώδεις προλήψεις. Τὰς ἀθῶας τῶν δυναμειῶν τῆς φύσεως προσωποποιήσεις μετεμόρφωσαν εἰς πραγματικούς κερατοφόρους *δαίμονας*· τοὺς δὲ κατεχομένους δῆθεν ὑπ' αὐτῶν κατεδίωξαν δι' ἀναθεμάτων, πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἡ ἀγρία αὕτη καταδρομὴ ἔδωκε πλείονα ὑπόστασιν εἰς τὰ ὄνειρατα ταῦτα· τὰ δὲ χειροῦ τῶν ἀρχαίων φαντασματα, προικισθέντα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δι' ἀγνώστου πρότερον πρὸς τὸ κακοποιεῖν δυναμειῶς ἐπέχυσαν τὴν κατ'ἐφεῖαν καὶ τὸν τρόμον ἐφ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα. Ὁ ὁρθὸς λόγος εἶχε τότε κατακλιθῆ, ἡ κριτικὴ ἐκοιμάτο ὕπνον βαθύν τῆς δὲ ἐπιστήμης ἡ γλῶσσα ἦτο μέχρι ρίζης ἀποκεκομμένη. Παράδοξος τις σύγχυσις τῶν διανοητικῶν δυναμειῶν καὶ διηνεκῆς τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐρεθισμὸς καθίστων τοὺς τότε ἀνθρώπους δειλοὺς, ἀνησυχοὺς καὶ εὐπίστους ὡς παιδία. Ἀλλὰ καὶ οἱ νεκροὶ αὐτοί, καταλήφθέντες ὑπὸ τῆς ἐπιδημικῆς ταύτης ἀνη-

συχίας, δὲν ἠδύναντο νὰ ἡσυχάσωσιν ἐν τῷ τάφῳ· παράπονα καὶ στεναγμοὶ ἀντήχουν τὴν νύκτα ἐν τοῖς κοιμητηρίοις· τὰς δὲ νεκρικὰς σινδόνας ἐκηλίδουν πολλάκις θερμοῦ αἵματος σταγόνες. Οὐδεὶς ἐστοχάσθη τότε ν' ἀποδώσῃ τὰ φαινόμενα ταῦτα εἰς πρῶτους ἐνταφιάσεις νεκροφανῶν· ἀλλ' εἰς τὸν φόβον τῶν δαιμόνων προσετέθη καὶ ὁ τρόμος τῶν *βρυκολάκων*.

Τὴν τελευταίαν ταύτην δεισιδαιμονίαν συγγραφεῖς τινες ἀντὶ ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν τότε ἀνθρώπων ὑποθαλαπομένην ὑπὸ τῆς ἀπληστίας τοῦ κλήρου, ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ διδάσκον τὴν καὶ πέρα τοῦ τάφου παράτασιν τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ἡ μορφὴ αὕτη, εἰς τοιοῦτον σφενδονιζομένη ὕψος, πίπτει ἀφ' ἑαυτῆς. Τὸ δόγμα τῆς ἀθανασίας ἦτο προγενέστερον τοῦ χριστιανισμοῦ· τὰ δὲ φάσματα, ἡ νεκρομαντεία καὶ τῶν ψυχῶν αἱ δραπετεύσεις, καὶ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς καὶ παρ' Ἑλλήσι καὶ ἐν τῇ Σκανδιναυικῇ μυθολογίᾳ ἀπαντῶνται. Τὰς δεισιδαιμονίας ὅμως ταύτας οὐ μόνον δὲν ὑποστηρίζει, ἀλλὰ καὶ διὰ σαφῶν χωρίων φαίνεται ἀποδοκιμαζόν τὸ Εὐαγγέλιον. Οὕτως ὁ Ἅγιος Λουκᾶς παριστᾷ τὸν Ἀβραάμ λέγοντα τῷ κακῷ πλουσίῳ, ὅστις ἐζήτην τὴν ἀποστολὴν τοῦ νεκροῦ τοῦ Λαζάρου εἰς τὸν κόσμον πρὸς ἀποτροπὴν τῶν πέντε ἀδελφῶν του ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπωλείας:

«Ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα »εστῆρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς »μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν¹»

Ὅπερ σημαίνει, ἂν δὲν ἀπατώμεθα ὅτι ἕκαστος νεκρὸς πρέπει νὰ μένῃ ἐκεῖ, ὅπου ἔταξεν αὐτὸν ἡ θεία δικαιοσύνη. Κατωτέρω δὲ ὁ αὐτὸς Ἀβραάμ θέλων ν' ἀποδείξῃ οὐ μόνον ἀδύνατον τὴν εἰς τὸν κόσμον ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνωφελῆ πρὸς σωτηρίαν τῶν ζώντων, ὅτινες μόνον πρὸς τοῦτο μέσα ἔχουσι τὰ παραγγέλματα τῆς θρησκείας, προσθέτει ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ ἐδαφίου:

«Εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἂν »τις τῶν νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται».

Τὰ ἐδάφια ταῦτα ἀρκοῦσι, νομίζομεν, ν' ἀποδείξωσι τὸν ἀμιγῆ τερατικῶν ῥύπων χριστιανισμὸν πληρέστατα ἀποδεχόμενον τὸ ἀμετακίνητον τῶν νόμων τῆς φύσεως, ὅτινες τὴν πλάκα τοῦ τάφου σφραγίζουσιν ἀκράδαντως. Αἱ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐνεργηθεῖσαι νεκραναστάσεις οὐδόλως ἀντιβαίνουναι κατ' οὐσίαν εἰς τὸν θεμελιώδη τοῦτον νόμον· διότι καὶ ἐν αὐταῖς παρατηροῦμεν, ὅτι ψυχὴ, ἀπεκδυθεῖσα τὸ σῶμα, δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν γῆν, εἰμὶ μόνον ἀναλαμβάνουσα καὶ πάλιν τὸ ἐπίγειον αὐτῆς ἔνδυμα. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη σαρκικὴ ἀνάστασις οὐδὲν ἔχει κοινόν πρὸς τὰς μεσαιωνικὰς δραπετεύσεις ἀσωμάτων ψυχῶν, καὶ τὰς σήμερον ἀκόμη πιστευομένας παρὰ πολλῶν ἐπιφοιτήσεις πνευμάτων εἰς τὰ χεῖλη πινακίου ἢ τοὺς πόδας μηχανητισθείσης τραπέζης.

Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σκότει τῆς μεσαιωνικῆς ἀμαθείας

1) Πλάτ. Φαῖδρ. ἐκδ Ρουλέν, τομ. η', σελ. 5.

1) Κατὰ Λουκᾶν ιε', 26